

ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Аронов Я.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

УДК 378.016.32:340

Постановка проблеми. Декларований Україною європейський вибір докорінно змінює системні підходи до розуміння поняття «захист прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів права». Водночас, професійні правники беруть на себе відповідальність бути добросовісними посередниками у передаванні вольових рішень держави пересічному українцю. Така ситуація, ґрунтуючись на моральних суспільних цінностях, кладе імперативні вимоги до правників неухильно дотримуватися законодавства під провадження діяльності із захисту прав і охоронюваних інтересів суб'єктів права, обрамлюючи цей процес поняттям нормативно-правового регулювання професійної культури юриста.

Вивчення показує, що дане поняття не достатньо повно і всебічно досліджено науковцями, майже не приділялась увага виокремленню специфічних особливостей нормативно-правового регулювання саме професійної культури юриста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання суспільних відносин було предметом дослідження багатьох вчених, серед яких Григорчук М.В., Алексеєва Ж.М., Карельський В.М., Перевалов В.Д., Мануйлов Є.М., Чупринський Б.О., Васильєв С.В., Герасіна Л.М., Макеева О.М., Тодика Ю.М., Петришин О.В., Требін М.П. та інші. Вказані вчені опосередковано торкалися питань, пов'язаних з характеристикою особистісних якостей юриста, які позиціонуються як професійна культура представника юридичної професії.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. До теперішнього часу науковцями не подано дефініції поняття «нормативно-правове регулювання професійної культури юриста», не вироблено загальноприйнятого бачення щодо його структурної побудови, при тлумаченні використовуються надто широкий за обсягом категоріально-понятійний апарат, необґрунтовано прокладаються узагальнення між даним поняттям і більш осяжними за обсягом категоріями, як, наприклад, правове регулювання.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити рівень нормативно-правового регулювання професії юриста з огляду на формалізоване означення моральних та академічних положень чинного у цій сфері законодавства, висловити свої пропозиції з цих питань, а також надати дефініцію поняття «нормативно-правове регулювання професійної культури юриста».

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення показує, що складність і неповнота дослідження будь-якого явища породжує навколо нього багато домислів, які, нагромаджуючи на себе популістські висновки, надто віддаляються від тієї сутності, що в них первинно закладена. Така проблема постійно супроводжує наукові розвідки, надто поширені ці прояви в юридичній науці.

Аналізуючи категорію «нормативно-правове регулювання професійної культури юриста», дослідник неминуче потрапляє в ситуацію, де відбувається міжгалузевий науково-понятійний конфлікт із причини надто широкого семантичного значення окремих понять, що входять до її (категорії) складу. Йдеться про ключові терміни, якими є «нормативно-правове регулювання» і «культура».

Водночас, покладаючи завдання здійснити вивчення рівня правового забезпечення професійної культури юриста в Україні, ми обираємо шлях відмови від невиправдані полісемічності вказаних термінів, і розумітимемо їх у відповідності до досліджуваної тематики.

Практика показує, що всі оприлюднені підходи до розуміння поняття «нормативно-правове регулювання професійної культури юриста» або надто широкі, або надто вузькі і, як ми перекона-

ні, однаково віддалені від істини, бо практично нічого з того, про що йшлося і в наукових, і практичних розробках (законах і управлінських актах різних рівнів) не здійснило достатнього впливу на стан дотримання прав і свобод громадян у суспільстві.

Досліджуючи стан нормативно-правового регулювання економічної безпеки, Григорчук М.В. зазначає, що головним завданням держави є забезпечення життєдіяльності суспільства. Така діяльність неминуче повинна здійснюватися шляхом використання інститутів влади, а права - через нормативне регулювання. Останнє покликано бути стабілізуючим і заспокійливим фактором завдяки принципам доцільності, волі і справедливості, які містяться у ньому [1].

Вітчизняне правознавство визначає правове регулювання як здійснення державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону і розвиток.

У загальній теорії права поняття правового регулювання суспільних відносин формулюється по-різному.

Так, Карельський В.М. і Перевалов В.Д. визначають його як цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільних відносин за допомогою правових (юридичних) засобів [2].

На думку Скакун О.Ф., правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [3].

Рабинович П.М. вважає, що правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [4].

Виділяються декілька ознак правового регулювання, а саме:

1) правове регулювання як різновид соціального регулювання;

2) за допомогою правового регулювання відносини між суб'єктами набувають певної правової форми, яка має державно-владний характер, тобто в юридичних нормах вказує міру можливої та належної поведінки;

3) має конкретний характер, тому що завжди пов'язане з реальними відносинами;

4) має цілеспрямований характер: основна мета - задоволення законних інтересів суб'єктів права;

5) здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його ефективність [5].

Нормативно-правове регулювання правовідносин у суспільстві базується на положеннях Конституції України, де в статті 3 зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У відповідності до статті 23 Основного Закону кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [6].

Отже, вільний розвиток особистості в Україні може здійснюватися лише за умови, що при цьому не порушуються права інших людей. Вважаємо, що вже на цьому етапі необхідно відслідковувати роль і значення правового регулювання правовідносин у суспільстві, а також враховувати необхідність компетентного впливу на взаємини між людьми. Роль легітимного посередника між пересічним громадянином і правом у широкому розумінні відведено юристам.

Не перебільшуючи значення юридичного впливу на стан дотримання конституційного правопорядку, необхідно зазначити, що лише високий рівень професійної культури юриста може в загальноприйнятний моральний спосіб відповідати на суспільні запити правового характеру.

У такому разі на порядок денний виходить процес нормативно-правового регулювання професійної культури юриста, оскільки набуття цього статусу покладає на правника підвищену відповідальність.

До основоположних документів, які безпосередньо становлять нормативну базу правового регулювання професійної правничої діяльності, а отже, і правову базу професійної культури юриста, ми причисляємо:

Конституцію України;

Закони України, які регулюють особливості здійснення тої чи іншої юридичної професії (Закон України «Про інформацію» «Про запобігання корупції», «Про звернення громадян», «Про захист суспільної моралі», Кодекс законів про працю, Кримінально-процесуальний кодекс України та інші.

До законодавчих актів, які впливають на професійну культуру юриста, можна також віднести Закони України «Про національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про нотаріат» та інші;

міжнародні стандарти професійної діяльності юристів (Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх (1985); Міжнародний кодекс етики, схвалений Міжнародною організацією адвокатів Європейського Союзу і прийнятий у Ліоні в листопаді 1998 року, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та інші.

Узагальненим поняттям змісту нормативно-правового регулювання професійної культури юриста виступають міжнародні стандарти їх професійної діяльності, якими є загальні етичні норми і принципи (які дозволяють, забороняють, зобов'язують, рекомендують), що висуваються до юристів як до спеціалістів у галузі права з метою гуманізації суспільних відносин, укріплення законності і правопорядку в кожній країні світу;

корпоративні норми (Кодекс суддівської етики; Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, Правила професійної етики нотаріусів України, Правила адвокатської етики та інші.

норми поведінки, які не закріплюються в офіційних документах, проте є обов'язковим атрибутом ділового та міжособистісного спілкування.

Алексеева Ж.М. вважає, що вимоги до професійної культури юриста - це звід правил, який визначає поведінку юриста в

службовій та позаслужбовій обстановці, і норм, які відповідають чинним законам та нормативним документам. У цілому основні принципи професійної культури містять в собі елементи загальної етики та моралі.

Як впливає із наведеної цитати, норми права, які кладуться до юриста, науковець об'єднує поняттям «звід правил». На нашу думку, таке тлумачення не зовсім коректне, оскільки професійна діяльність юриста обрамлюється нормами законів, а норма права це не правило, а закон чи кодекс об'єднують норми права, а не правила.

Професійна культура юриста охоплює систему взаємоперехідних, взаємообумовлених стосунків, які відбуваються під час здійснення юридичної діяльності: ставлення спеціалістів до об'єктів праці (суддя - підсудний, адвокат - підзахисний, слідчий - обвинувачений тощо), стосунки юриста з колегами, ставлення юриста до суспільства та до держави [7, с. 65].

Проте, такі вимоги повинні враховувати певні обставини, оскільки це стосується правил професійної етики адвокатів та нотаріусів. Ці обставини, пов'язані, по-перше, з фактором легалізації їх відносин з державою на підставі норм права, тобто державного регулювання діяльності (реєстрація, ліцензування, допуск до професії, облік, звітність та ін.); по-друге, із взаємовідносинами з третіми особами; по-третє, із суто корпоративними відносинами у цих професійних групах (співтовариствах, асоціаціях тощо).

Головним завданням професійних кодексів та корпоративних правил є конвергенція подекуди діаметрально протилежних уявлень членів професійного співтовариства стосовно бажаного та такого, що слід уникати, приведення їх до спільного соціально корисного результуючого показника. Тому фіксація у корпоративних нормах професійних кодексів морально-етичних приписів, формалізація моральних ідеалів, специфічних для кожного з видів професійної діяльності, дозволить урегулювати цілий сектор суспільного життя за допомогою позаправових регуляторів.

У країнах Західної Європи та США широко поширена практика збору, систематизації і публікації етичних норм-стандартів юристів-професіоналів. В Україні поки що не проводилася подібна робота, не проведена систематизація таких документів. Хоча

слід зазначити, що з кінця ХХ століття в нашій країні інтенсифікувалися процеси розробки та прийняття етичних правил для юристів. Така робота покликана до життя нагальними потребами сьогодення, як, наприклад, проблемою підвищення ефективності досягнення професійного результату та забезпеченням сприятливих умов для користування їх послугами.

Для більш повного розуміння феномену нормативно-правового регулювання професійної культури юриста пропонується розглянути зміст правил адвокатської діяльності та етики в законодавстві України.

Основними міжнародними документами, які регулюють питання професійної етики адвокатів у Європі, є Хартія основоположних принципів європейської юридичної професії, прийнята Радою адвокатських асоціацій та правових товариств Європи 25.11.2006 р. [8], та Кодекс поведінки Європейських адвокатів, прийнятий цією ж організацією 28.10.1988 р. [9].

У п. 14 Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинам 27.08.1990 р. - 07.09.1990 р., зазначено, що надаючи допомогу клієнтам при здійсненні правосуддя, адвокати повинні дотримуватися прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно та наполегливо, відповідно до закону і визнаних професійних стандартів та етичних норм [10].

В тексті цього, основного для адвокатур усього світу, міжнародного документа нормам та правилам професійної етики приділяється важливе значення, зокрема:

в преамбулі документа зазначається, що професійні асоціації адвокатів відіграють важливу роль у підтримці професійних стандартів та етичних норм;

у п. 9 вказано, що Уряди, професійні асоціації адвокатів та навчальні інститути мають забезпечити адвокатам отримання відповідної освіти, підготовку й знання ідеалів, етичних обов'язків, прав людини та основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом;

у пп. «в» п. 16 передбачено, що уряди мають забезпечити адвокатам виключення можливості піддавати покаранню або

погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних й інших санкцій за дії, вчинені відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм;

у п. 23 зазначається, що при здійсненні своїх прав на свободу висловлювань та об'єднань в асоціації адвокати повинні керуватися законом, визнаними професійними стандартами та етичними правилами;

у п. 25 йдеться про те, що професійні асоціації мають кооперуватися з урядами для забезпечення права кожного на рівний та ефективний доступ до юридичної допомоги, щоб адвокати, за відсутності недоречного стороннього втручання, були здатні давати поради й допомагати своїм клієнтам згідно із законом, визнаними професійними стандартами та етичними правилами;

у п. 29 передбачено, що всі дисциплінарні процедури повинні бути визначені відповідно до кодексу професійної поведінки, іншими визнаними стандартами та етичними нормами юридичної професії, а також у світлі цих принципів.

Також доцільно простежити розвиток законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність з дня прийняття Закону України «Про адвокатуру» від 19.12.1992 р. Вказаний Закон лише в тексті Присяги адвоката України (ст. 15 Закону) закріплював обов'язок адвоката у своїй професійній діяльності суворо додержуватися законодавства України, міжнародних актів про права та свободи людини, правил адвокатської етики.

До жовтня 1999 р. в Україні не існувало органу, який був наділений повноваженнями щодо укладення та затвердження Правил адвокатської етики. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України, відповідно до ст. 14 Закону, лише розглядала скарги на рішення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій. Натомість з'їзд адвокатів України, повноваження якого були визначені ст. 131 Конституції України та ст. 5 Закону України «Про Вищу раду юстиції», також не був наділений відповідними повноваженнями.

Зміст Правил багато в чому повторював норми Кодексу поведінки європейських адвокатів в редакції 28.11.1998 р. Незважа-

ючи на те, що правила адвокатської етики були схвалені Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури, яка формально діяла при Кабінеті Міністрів України, правила стали важливою віхою у розвитку законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність. Зокрема, в них вперше було закріплено 10 основних принципів адвокатської етики, введено нову термінологію (клієнт, гонорар тощо), закріплені поняття та істотні умови угоди про надання правової допомоги.

Прийняття нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [11], Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [12], нового Кримінального процесуального кодексу України [13] зумовило необхідність прийняття нової редакції Правил адвокатської етики, які були затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року [14], в яких отримали розвиток низка наступних положень:

насамперед це зміни, пов'язані з запровадженням поняття «професійна правнича допомога», що закріплене в ст. 10 Закону «Про судоустрій та статус суддів»;

вдосконалено Правила в частині діяльності адвокатів, які співпрацюють з центрами безоплатної правової допомоги;

професійний етичний кодекс доповнено новим розділом VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет», у якому детально розписані принципи поведінки адвокатів у соціальних мережах.

Адвокат при здійсненні спілкування з іншими учасниками соціальних мереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет, в тому числі розміщенні коментарів та контенту, повинен враховувати наслідки такого спілкування для професійної незалежності адвоката у майбутньому при здійсненні адвокатської діяльності. При користуванні соціальними мережами, інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет адвокат повинен приймати до уваги обмеження, що встановлені для адвокатської діяльності в частині повноти та сприйняття інформації, забезпечення її конфіденційності та збереження.

Висловлювання адвоката в соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет не повин-

ні мати притаманний правовий нігілізм, будь-який вид агресії, ворожнечі і нетерпимості. Адвокат зобов'язаний вести себе шанобливо і не допускати образливої поведінки. Будь-які заяви, коментарі адвоката в соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі інтернет, в тому числі під час обговорення і роз'яснення правових норм, особливостей судочинства, дій його учасників, повинні бути відповідальними, достовірними і не вводити в оману.

Також адвокату не слід здійснювати заяв в соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі інтернет від імені адвокатської спільноти і видавати свою думку за її спільну думку, а також враховувати чи відповідають його дії в соціальних мережах іміджу та статусу адвоката.

Крім того, забороняється розміщення інформації, пов'язаної із здійсненням адвокатської діяльності, в публічному доступі в соціальних мережах інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі інтернет без попередньої письмової згоди клієнта [15].

Висновок. Отже, визначення сутності елементів і взаємодії правових механізмів, які утворюють поняття «нормативно-правове регулювання професійної культури юриста», виступає на передній план діяльності держави щодо забезпечення конструктивного діалогу «громадянин – держава» шляхом застосування можливостей професійного передавання волі закону до людей, а також отримання управненими органами держави зворотного зв'язку про результати функціонування інструментів конституційного правопорядку.

Як підсумок до сказаного вище пропонується авторська дефініція поняття «нормативно-правове регулювання професійної етики юриста», яким вважаємо *ужиття державою заходів з упорядкування внутрішніх міжособистісних і професійних відносин між представниками правничих професій, що юридично закріплені в законах і підзаконних актах як обов'язкові правила поведінки.*

1. Григорчук М.В. *Нормативно-правове регулювання економічної безпеки держави.* - [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe? - Назва з екрану.

2. Карельський В.М., Перевалов В.Д. *Теорія державства и права: Учебник / Под ред. В.М. Карельского и В.Д. Перевалова.* – М.: Норма-Инфра, 1998. – С.257.
3. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права.* – Харків: Консум, 2001. – С.488–489.
4. Рабинович П.М. *Основи загальної теорії права та держави.* – К., 1994. – С.144.
5. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 23. - Ст. 118.
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Алексеева Ж. М. *Образ юриста в сучасній європейській культурі: Дис... канд. наук: 12.00.12 - 2008.* - 170 с.
8. *Кодекс поведінки Європейських адвокатів.* - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/> – Назва з екрану.
9. *Хартія основних принципів європейської адвокатської професії* - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Hartiya_brenduvannya.pdf – Назва з екрану.
10. *Основні положення про роль адвокатів, прийняті Восьмим конгресом ООН щодо запобігання злочинам (1990 р.).* - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_835. – Назва з екрану.
11. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012. // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 27. - Ст. 282.
12. Закон Україну «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-УІ. // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - №51. - Ст. 577.
13. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012.* // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-13. - Ст. 88.
14. *Правила адвокатської етики.* - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf. – Назва з екрана.
15. *Сайт Лоєр.* [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://loyer.com.ua/uk/> - Назва з екрана.

Аронов Я. Нормативно-правове регулювання професійної культури юриста

У статті досліджено поняття нормативно-правового регулювання професійної культури юриста, проаналізовано наукові погляди щодо тлумачення правового регулювання суспільних відносин в цілому.

Автор статті зосереджує увагу на застосуванні окремих законодавчих актів при виконанні обов'язків під час надання професійної правничої допомоги. Наводиться авторське визначення поняття «нормативно-правове регулювання професійної культури юриста».

Ключові слова: професійна правова культура, юрист, правове регулювання, конституційний правопорядок, норма права.

Аронов Я. Нормативно-правовое регулирование профессиональной культуры юриста

В статье исследовано понятие нормативно-правового регулирования профессиональной культуры юриста, проанализированы научные взгляды относительно толкования правового регулирования общественных отношений в целом.

Автор статьи сосредоточивает внимание на применении отдельных законодательных актов при исполнении обязанностей при оказании профессиональной юридической помощи. Приводится авторское определение понятия «нормативно-правовое регулирование профессиональной культуры».

Ключевые слова: профессиональная правовая культура, юрист, правовое регулирование, конституционный правопорядок, норма права.

Aronov Y. Normative-legal regulation of professional culture of a lawyer

The article deals with the concept of legal regulation of the professional culture of a lawyer, analyzes the scientific views on the interpretation of the legal regulation of social relations in general.

The author of the article focuses on the application of certain legislative acts in the performance of duties in the provision of professional legal assistance. The author defines the concept of «legal regulation of the professional culture of a lawyer».

The author's definition of the concept of «normative and legal regulation of professional ethics of a lawyer» is proposed: the use of state measures to streamline internal interpersonal and professional relations between representatives of legal professions, which are legally enshrined in laws and by-laws as mandatory rules of conduct.

Key words: professional legal culture, lawyer, legal regulation, constitutional law, norm of law.

Мазуренко В.В.

**ПОГЛЯДИ П.Є.КАЗАНСЬКОГО ЩОДО
ВИКЛАДАННЯ НА ЮРИДИЧНИХ
ФАКУЛЬТЕТАХ**

УДК 340

Постановка проблеми. Не можна не висвітлити діяльність та погляди П.Є. Казанського на викладання права. Великий досвід викладання міжнародного права, виконання обов'язків декана